

1. Грица, С. (1972). На схилах Карпатських Бескидів. Українські народні пісні з Лемківщини. Київ: Музична Україна, с. 4–15.
2. Зілинський, І. (2008). *Праці про Лемківщину (від Попраду до Ослави)* / за ред. М. Лесіва. Горлиці. 255 с.
3. *Лемківщина: історико-етнографічне дослідження: у 2 т.* / відп. ред. Ю. Гошко. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999.
4. Русанівський, В. М. (1993). Єдиний мовно-образний простір української ментальності. *Мовознавство*, № 6, с. 3–13.
5. Сімович, О. (1999). *Символіка української народної творчості: лінгвістичний аспект*. Львів: Видавничий центр Львівського державного університету. 46 с.
6. *Українські символи* / за ред. М. Дмитренка. Київ: Редакція часопису «Народознавство», 1994. 140 с.
7. Слова, текст, акорди "Откаль Сонечко сходило" - Українські пісні. Тексти та акорди пісень - Українські пісні. URL: <https://www.pisni.org.ua/songs/942982.html> (дата звернення: 21.05.2025).

**Інеса Коцяба,**  
аспірантка кафедри  
української мови та славістики,  
Тернопільський національний педагогічний  
університет імені Володимира Гнатюка

### **МЕТАФОРИЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДУХ» У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ БОГДАНА ЛЕПКОГО ТА ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО**

Дослідження метафори має тривалу історію і підходи до визначення відрізняються за два тисячоліття. Сучасна когнітивна лінгвістика відійшла від її розуміння в ряді тропеїстичної системи, а іменує мовно-мисленнєвим феноменом, вивчення якого займає чільне місце. Виокремлення окремих моделей уможлиблює структурування цілісного уявлення про концепт у двох культурах. Метафорична репрезентація духу в поетичній творчості Богдана Лепкого та Юліуша Словацького не була предметом наукових студій і потребує вивчення з лінгвокогнітивного аспекту, що й визначає актуальність запропонованої розвідки.

Сучасні науковці активно досліджують метафору в лінгвокогнітивному аспекті на матеріалі художніх та нехудожніх текстів, як-от: Т. Вільчинська, Л. Кравець, Л. Белєхова, С. Жаботинська, О. Селіванова, І. Шевченко, Х. Дацишин, О. Гоменюк, О. Задорожна, О. Воробйова, М. Скаб, В. Ніконова тощо.

Метою наукової праці є дослідити метафоричну репрезентацію концепту «дух» в українській та польській лінгвокультурі; виявити нові смисли; зіставити концептуалізацію аналізованого концепту у двох картинах світу. Матеріалом дослідження послужили поетичні тексти Богдана Лепкого та Юліуша Словацького, у яких широко вербалізовані метафоричні конструкції.

Специфіку метафоризації концепту «дух» визначає її асоціація з живою істотою, зокрема людиною, що втілюється у антропоморфні метафорі. Так, автори використовують з метою поетизації мовні знаки на позначення частин тіла: очі, серце, кров *«На дорогах тих блукають / **Духи** предків, лицарів. / В їх очах* **огні** палають, / В їх **серцях** завзяття, гнів» [1, с. 154]. Використані мовні знаки вказують і на фізіологічні процеси, виражені дієсловами *пробудитися, вставати*, напр.: *«Горе вам: в світлий час, коли **дух** **пробудився**, / В свіжій крові **встає**, до життя віродився»* [5, с. 124].

Мовний знак *кличе* і звертання на позначення мовлення актуалізують духа як особистість, виражаючись соціоморфною метафорою: *«І на битви нові **кличе** армії люду»* [5, с. 124], *«**Духу**, нас ти залиш»* [5, с. 130]. Обома авторами на концепт проєктуються властивості людини шукати, блудити, ходити, говорити, просити, слухати, сваритися: *«Котрими **дух** нових доріг **шукає**»* [4, с. 312], *«**Іде**, як **ходять** тільки сні і **духи**»* [1, с. 69], *«Повість, що **духи** злі **зчинили веремію**»* [5, с. 134]. Специфічних емоційних ознак дух набуває в осмисленні Ю. Словацького, який співвідносить його з покійником чи з спадкоємцем, напр.: *«**Дух сховати** в схов надійний»* [5, с. 87], *«**Клейноди** прадідів **узяв** мій **дух** у **спадок**»* [5, с. 93]. У Б. Лепкого дух – подорожній: *«**Де** вічним **путником** **блукає** / **Наш** **дух**»* [1, с. 187]. Соціоморфна метафора розгортається і у метафорі родинності: дух – брат. Напр., у Ю. Словацького: *«Не знаю я, бо з **духами** **збратався**»* [5, с. 153]. Використані мовні знаки репрезентують мілітарну метафору, представляючи духа як воїна, борця,

оборонця, як-от: «*Ти гірко проклянеш мої несхитні **шанці** / І впертий **дух** мій у шаленім грізнім **герці***» [5, с. 127]. Дух осмислюється як жертва, що знаходить вираження у кримінально-правовій метафорі: «*Впадуть мури, / Де відбувалися **торттури** / Сумління й **духа***» [1, с. 80].

Досить поширеним явищем під час метафоризації є аналогізування духа із тваринами, зокрема з птахом, що знаходить втілення у орнітологічній метафорі, напр.: «*Мав в **крилах духа** той **розгін** - / **Летіти** в вічність понад зорі*» [1, с. 128].

Одиничні контексти представляють проведені авторами паралелі між духом і шумом, пор.: «*Над світом так **літає**, / Як над рікою шум, / **смутку дух***» [4, с. 56], духом та силою, напр.: «*Ваш **дух** – це **сила!***» [1, с. 150]. Розгорнені аналогії духа з скалою, ураганом та хмарию проводить Б. Лепкий: «*Велика **духу** людського єсть сила. / Він, як скала, **здіймаєсь понад фалі**, / Як ураган, **летить** все далі-далі, / Як хмара, легкі **розпинає крила***» [4, с. 227].

Виокремлюємо випадки вживання метафори, яка ототожнює дух з певними спорудами чи речами (артефактна метафора). Зокрема, дух – піч: «*Перетопив в **горнилі духу***» [3, с. 241], дух - одяг «*І хотів би ти **огріти її духом** / Своїм власним – **обтулити**, як кожухом*» [4, с. 335], дух – пелена «***Дух прощення** на вік **прикрив** / **Пеленою сніжною***» [4, с.192]. Інколи дух – невизначений предмет, над яким можна виконувати певні дії: «*Скільки вони, ах, скільки пережили, / Нім Богу **духа дали***» [4, с. 216].

Зазначимо, що автори часто поетизують дух за допомогою різних природоморфних метафор. Осмислення його як вогню, що палає в людині реалізується у наступному контексті: «***Жар** великої **духу пожежі***» [4, с. 159]. Профілюючи ознаки сили, нестримності, могутності Ю. Словацький вдається до аналогії дух-вітер: «*Отже, бійся! Звідусюди / **Дух летить, зриває вежі**. / Чи сказати можуть люди, / Де його **пориву межі!***» [5, с. 146].

Про зниження на аксіологічній шкалі свідчить асоціація з хворобою у Ю. Словацького, напр.: «***Хвороба** віку – **дух недужий цей!***» [5, с. 52-53]. Аналіз досліджуваних метафоричних конструкцій засвідчив, що Б. Лепкий ототожнює дух з городом, що є яскравою індивідуально-авторською метафорою: «*В буйнім **городі мого духа** / **Найкращі квіти** повсихали*» [4, с. 86],

«Город, що цвів так різноцвітно» [4, с. 86]. Використані мовні знаки *світло* та *засіяв* аналогізують духа з сонцем, напр.: «*Засіяв дух світлом своїм / Прясним*» [4, с. 157]. Мовними знаками прирівнюється дух до запаху, напр.: «Щоби мені і *дух не пах тут ваш*» [4, с. 201]. Чи у вільних сполуках, де дух зближається із свіжістю: «*Я власним духом відсвіжу, чудесна*» [2, с. 55]. Ю. Словацький аналогізує досліджуваний образ із водою: «*Чи то моє, налите духом, тіло?*» [5, с. 114], «*Та кипариси дух такий лили*» [5, с. 158].

Отже, аналіз різних типів метафор у текстах Б. Лепкого та Ю. Словацького доводить змістову багатоплановість досліджуваного концепту, показує нове через відоме. У межах конкретних контекстів автори використовують okazіональні та узуальні мовні знаки, що є виявом традиційного чи особливого світовідчуття. Текстова реалізація представляє різновиди метафор, які висвітлюють певні ідеї, властивості чи ознаки шляхом асоціативності та аналогізації. Перспективу вбачаємо в аналізі інших концептів у поетичній творчості Б. Лепкого та Ю. Словацького.

### Список використаної літератури

1. Лепкий Б. Вибрані твори : у 2 т. / упоряд., авт. передм. Н. І. Білик, Н. І. Гавдида. Київ : Смолоскип, 2011. Т. 1. 606 с.
2. Лепкий Б. Під Різдво. Тернопіль : Лілея, 1993. 76 с.
3. Лепкий Б. С. Поезії / редкол. : В. В. Біленко та ін. ; упоряд. вступ. ст. та прим. М. М. Ільницький. Київ : Рад. письменник, 1990. 383 с.
4. Лепкий Б. Твори : в 2 т. / упоряд., авт. вступ. ст. та прим. Ф. П. Погребенник. Київ : Наукова думка, 1997. Т. 1 : Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. 845 с.
5. Словацький Ю. Поезії / пер. з пол. М. Бажана та ін.; вступ. ст. Г. Вервеса. Київ : Дніпро, 1969. 211 с.

*Георгій Канделаки,*  
студент українського мовно-літературного  
факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка,  
Харківський національний педагогічний університет  
імені Г.С. Сковороди

### СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВСТАВНИХ СЛІВ І КОНСТРУКЦІЙ У МЕМУАРНОМУ ТЕКСТІ А. ДІМАРОВА